

Фоміна Олена Володимирівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет*

Fomina Olena

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head at the Department of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics*

ORCID: 0000-0002-4962-3298

Ромашко Ольга Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет*

Romashko Olha

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting and Taxation
State University of Trade and Economics*

ORCID: 0000-0003-3466-3489

**ПОДАТКОВИЙ КОНСАЛТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ
TAX CONSULTING AS A TOOL FOR SUPPORTING THE
ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES OF ORGANIZATIONS**

***Анотація.** У статті розкрито сутність податкового консалтингу і обґрунтовано його роль як інструменту підтримки підприємницької діяльності організацій. З'ясовано, що виникнення податкового консалтингу*

зумовлене складністю податкової системи, мінливістю чинного податкового законодавства, значною кількістю спірних і неоднозначних питань, недостатнім рівнем обізнаності і браком досвіду у суб'єктів господарювання. Розглянуто мету і основні завдання податкового консалтингу, його функції (інформаційну, роз'яснювальну, консультаційну і представницьку). Обґрунтовано роль податкового консультанта як посередника між державою та платником податків, професійні послуги якого полягають у наданні податкової консультації, проведенні податковій експертизи, оптимізації податкових виплат клієнта, податковому плануванні, складанні документів, веденні справ платника податків, представленні його інтересів у судах та контролюючих органах. Розглянуто типи моделей податкових консультацій (експертна, проектна, процесна, навчальна), переваги і недоліки кожної з них. Охарактеризовано принципи податкового консалтингу, якими керується податковий консультант у своїй діяльності: законності, професіоналізму, об'єктивності, сумлінності, незалежності, конфіденційності. Зазначено, що використання послуг з податкового консалтингу дає можливість суб'єкту господарювання розробити та прийняти рішення щодо підвищення рівня безпеки бізнесу, отримати практичні рекомендації і пропозиції, спрямовані на мінімізацію виявлених податкових ризиків, врегулювання спірних питань за результатами перевірок податкових та інших контролюючих органів, розробити податкову стратегію, виходячи із специфіки діяльності підприємства. Виокремлено невирішені проблеми розбудови інституту податкового консалтингу в Україні, запропоновано основні шляхи їх вирішення. Визначено, що роль податкового консалтингу в надскладних для українського бізнесу умовах воєнного стану полягає у постійному моніторингу змін податкового законодавства та виробленні дієвих рішень для його підтримки під час війни та відновлення вітчизняної економіки у повоєнний період.

Ключові слова: *податковий консалтинг, податковий консультант, послуга з податкового консультування, податкове законодавство, податкове планування.*

Summary. *The article reveals the essence of tax consulting and substantiates its role as a tool for supporting the entrepreneurial activities of organizations. It has been found that the emergence of tax consulting is caused by the complexity of the tax system, the variability of the current tax legislation, a significant number of controversial and ambiguous issues, the insufficient level of awareness and lack of experience of business entities. The purpose and main tasks of tax consulting, its functions (informative, explanatory, consulting and representative) are considered. The role of the tax consultant as an intermediary between the state and the taxpayer, whose professional services consist of providing tax advice, conducting tax expertise, optimizing the client's tax payments, tax planning, drafting documents, managing the taxpayer's affairs, representing his interests in courts and regulatory bodies, is substantiated. The types of models of tax consultations (expert, project, process, educational), advantages and disadvantages of each of them are considered. The principles of tax consulting, which are guided by the tax consultant in his activities, are characterized: legality, professionalism, objectivity, conscientiousness, independence, confidentiality. It is noted that the use of tax consulting services enables a business entity to develop and make a decision to increase the level of business security, to receive practical recommendations and proposals aimed at minimizing identified tax risks, to settle disputed issues based on the results of inspections by tax and other regulatory authorities, to develop tax strategy, based on the specifics of the company's activity. Unsolved problems of the development of the tax consulting institute in Ukraine are singled out, and the main ways of solving them are proposed. It was determined that the role of tax consulting in the extremely difficult for Ukrainian business conditions of martial law consists in*

constant monitoring of changes in tax legislation and the development of effective solutions for its support during the war and the restoration of the domestic economy in the post-war period.

Key words: *tax consulting, tax consultant, tax consulting service, tax legislation, tax planning.*

Постановка проблеми. Російсько-українська війна призвела до дестабілізації вітчизняної економіки, що зумовило суттєве скорочення податкових надходжень до бюджету. На початку війни уряд запровадив податкові пільги, ухваливши зміни оподаткування в умовах дії воєнного стану, що, в першу чергу, були направлені на підтримку суб'єктів господарювання і дозволили бізнесу продовжити роботу. В даний час можливості українського уряду залучати кошти на зовнішньому та внутрішньому ринках зменшилися. Допомога від міжнародних фінансових організацій, Євросоюзу, США та інших країн хоча й зросла, але нерегулярна і недостатня. Саме тому після суттєвого зниження податків та лібералізації контролю за їх сплатою уряд почав повертати деякі податки, намагаючись відновити довоєнний стан системи оподаткування [8].

Збільшення кількості нормативних документів, часті зміни податкового законодавства, нечітке тлумачення його норм, а, відповідно, й складність їх розуміння та застосування актуалізували значення і роль податкового консалтингу у врегулюванні різновекторних фінансових інтересів органів державної влади та економічних суб'єктів з метою їх гармонізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку теорії і практики податкового консалтингу досліджують І.Р. Безпалько, О. Гуменюк, А.В. Гуренко, О.М. Смірнова, Ф.П. Ткачик та ін. вітчизняні науковці. Зокрема, І.Р. Безпалько [2; 3] доводить необхідність розвитку інституту податкового консультування в Україні з орієнтиром інтеграції у

європейське співтовариство. О. Гуменюк [4] розглядає специфіку професії податкового консультанта. А.В. Гуренко [5] досліджує роль консалтингового супроводження бізнесу під час військового стану в Україні. О.М. Смірнова [11] аналізує зарубіжний досвід правового регулювання податкового консультування. Ткачик Ф.П. [12] розкриває парадигму податкового консультування в Україні, яка враховує міжнародний досвід та національні особливості функціонування суб'єктів господарювання у сфері надання податкових консультацій. Зважаючи на стійку тенденцією до ускладнення податкової системи, мінливість і складність застосування податкового законодавства дана проблематика залишається актуальною і потребує подальшого дослідження з врахуванням умов воєнного стану.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкриття сутності податкового консалтингу і обґрунтування його ролі як інструменту підтримки підприємницької діяльності організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податковий консалтинг – це вид консалтингу, що здійснюється в галузі оподаткування і його сутність полягає у наданні платникам податків інформаційних, консультаційних і представницьких послуг. Податкові консультанти допомагають вирішити питання, пов'язані з діяльністю суб'єкта господарювання у сфері податкового планування, обрати систему оподаткування та провести податкові розрахунки, що дозволить оптимізувати податкові платежі та фінансові результати діяльності.

Податковий консалтинг сприяє розвитку податкової культури та дисципліни як платників податків, так і представників державних органів, що відповідають за питання оподаткування; підвищенню ефективності податкової системи України; посиленню інвестиційної привабливості України, розвитку бізнесу, його податкової грамотності і свідомості [7].

Виникнення і розвиток податкового консалтингу зумовлені складністю податкової системи, у якій непрофесіоналу самостійно розібратися дуже важко. Недостатній рівень обізнаності, брак досвіду і, як наслідок, велика кількість помилок при здійсненні податкових розрахунків, складанні і поданні податкової звітності призводять до серйозних фінансових втрат у вигляді податкового боргу та штрафних санкцій. Своєчасний податковий консалтинг дозволяє уникнути або мінімізувати наслідки подібних проблем.

Мета податкового консалтингу – передача знань та інформації від податкового консультанта до клієнта щодо діючої системи оподаткування, змін і доповнень до неї [11], сприяння належному виконанню учасниками податкових відносин своїх обов'язків, передбачених податковим законодавством. Таким чином, через податкове консультування реалізуються права конкретного платника податків на отримання кваліфікованої допомоги професіонала.

Основними завданнями податкового консалтингу є:

- оптимізація податкового навантаження через вибір оптимальної системи оподаткування з врахуванням розмірів та специфіки господарської діяльності клієнта;
- надання допомоги у вирішенні податкових спорів шляхом підготовки документів із оскарження рішень контролюючих органів і представлення інтересів клієнта у контролюючих органах та в суді;
- вибір політики захисту при спілкуванні з представниками податкових органів.

Основними особливостями податкового консалтингу є те, що ця діяльність здійснюється на платній основі незалежними від податкових органів суб'єктами на користь платників податків. Водночас консультант не несе відповідальності за результат запропонованих рішень.

За своєю сутністю податковий консалтинг є професійною консультаційною послугою (рекомендація, порада, довідка, аналіз, оцінка, прогноз тощо) з надання допомоги платникам податків у вирішенні проблем, пов'язаних з оподаткуванням, яка включає також аналіз податкових наслідків і оцінку рівня податкових ризиків [1]. Податкові консультації надаються з врахуванням ситуації та конкретних обставин податкового законодавства [12].

Податковий консалтинг виконує інформаційну, роз'яснювальну, консультаційну і представницьку функції. Його зміст полягає у:

- наданні клієнту консультаційних послуг з питань застосування податкового законодавства, визначення та реалізації його прав та обов'язків як платника податків;
- наданні рекомендацій щодо визначення бази оподаткування, розрахунку суми податків, дотримання порядку нарахування та сплати податків, використання передбачених законодавством пільг, розробки варіантів організації оподаткування із врахуванням специфіки діяльності клієнта;
- інформуванні клієнта про зміни у податковому законодавстві, наданні роз'яснень щодо застосування законодавчих та нормативно-правових актів;
- сприянні правильному нарахуванню та сплаті податків у повному обсязі, здійсненні моніторингу змін у податковому законодавстві;
- веденні податкового обліку та складанні податкової звітності;
- перевірці податкового обліку клієнта на відповідність чинному законодавству та наданні впевненості щодо податкової звітності;
- представленні інтересів клієнта у контролюючих та судових органах [10];
- аналізі існуючої системи оподаткування компанії з метою оптимізації податкового навантаження;

– виявленні та аналізі податкових ризиків у поточній діяльності компанії, запланованих проектах чи напрямках розвитку, податковому плануванні наслідків нових бізнес-проектів.

Важливим напрямком роботи податкового консультанта є реалізація комплексу превентивних заходів щодо захисту бізнесу клієнта від надлишкових податкових витрат. Ці заходи включають: виявлення та кваліфікацію податкових ризиків; реалізацію запобіжних заходів для уникнення ризикових подій у діяльності клієнта з врахуванням сучасних вимог та зміни податкового законодавства у перспективі; визначення найбільш проблемних напрямків економічної діяльності, які потребують особливої уваги за дотриманням норм та умов формування податкових зобов'язань; систематичне вивчення змін та доповнень до податкового законодавства з метою оперативного реагування на можливі загрози; обґрунтування можливості отримання податкової вигоди з метою зниження витрат за рахунок правильного використання податкових пільг.

Все більшої актуальності набуває комплексне консультування, при якому податковий консультант не тільки пропонує зважене оптимальне рішення, але й допомагає платнику податків його реалізувати, контролюючи цей процес і несучи відповідальність за його результат.

Податковий консалтинг є поетапною процедурою. М. Даровська розглядає такі його етапи: вибір консалтингової компанії; розгляд проблеми, яка вимагає вирішення та укладення договору з податковим консультантом; надання клієнтом податковому консультанту необхідних відомостей і документації; вироблення рішення проблеми і, при необхідності, формування стратегії захисту; представлення інтересів платника податків [6].

Сфера оподаткування надто специфічна і вимагає консультанта вузької спеціалізації. Залежно від того, чи працює консультант безпосередньо в даній компанії, чи його запрошують для тимчасової

співпраці, розрізняють зовнішніх і внутрішніх консультантів. Зовнішні консультанти – це незалежні консультаційні фірми або індивідуальні консультанти, які надають послуги клієнтам на договірній основі. Внутрішні консультанти – це фахівці з податків і зборів, що перебувають у штаті компанії. В обидвох випадках податковий консультант виконує роль посередника між державою та платником податків, допомагаючи останньому побудувати ефективну модель бізнесу, максимально мінімізуючи ризики його ведення у сфері оподаткування, не виходячи за рамки діючого законодавства [4]. Залучення податкових консультантів дає можливість компаніям мінімізувати податкові ризики, пов'язані із заборгованістю (переплатою) сум податків; мінімізувати податкове навантаження шляхом запровадження ефективного механізму бюджетування податків; оптимізувати взаємодію з контролюючими органами.

Податкові консультанти можуть спеціалізуватись на конкретних сферах оподаткування (корпоративному оподаткуванні, оподаткуванні партнерства, міжнародному оподаткуванні та ін.), що сприяє стратегічному узгодженню податкового планування, рекомендацій з адвокації з цілями та інтересами клієнта. Під час вирішення проблем клієнта податкові консультанти використовують методи аналізу та синтезу, ідентифікації проблем, «мозкового штурму», математичні методи та ін. Головне – надати допомогу клієнту у вирішенні його проблем, вибрати з безлічі варіантів рішень найбільш економічно доцільний.

Для підтвердження своєї компетентності податкові консультанти складають іспит у Палаті податкових консультантів, за результатами якого отримують атестат. Але потрібно зазначити, що цей атестат державою не визнається, а лише дає можливість клієнту впевнитись у компетентності найнятого податкового консультанта.

Найбільш поширені типи моделей консультацій, що надаються податковими консультантами клієнтам, наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Типи моделей податкових консультацій

Тип моделі	Завдання клієнта	Завдання податкового консультанта	Переваги моделі	Недоліки моделі
Експертна модель	надати податковому консультанту всю необхідну інформацію	пояснити клієнту положення, правила і процедури податкового законодавства	економічно вигідна як для клієнта, так і для податкового консультанта з точки зору витрат часу	консультант обмежений вибірковими фактами, не може гарантувати, що клієнт правильно розуміє та правильно реалізує всі його пропозиції
Проектна модель	надати податковому консультанту необхідну інформацію для виявлення проблеми	проаналізувати і визначити проблеми клієнта, розробити та запропонувати варіант рішення	модель проста у реалізації, не потребує серйозних коригувань та особливих здібностей виконавців	ймовірність того, що клієнту може не вистачити певних ресурсів, у тому числі і компетенції, щоб правильно реалізувати рішення
Процесна модель	брати безпосередню участь у розробці та прийнятті рішення	запропоновувати певні заходи і процедури	консультант і клієнт використовують ресурси один одного на всіх етапах	великі часові, фізичні та фінансові витрати клієнта
	Консультант і клієнт активно взаємодіють у процесі податкового консультування			
Навчальна модель	сформулювати вимоги до навчання, зрозуміти вибір цілей, планів і методів навчання	надати теоретичну та практичну інформацію у формі лекцій, тренінгів, ділових ігор, презентаційних матеріалів, тощо	грунтовний підхід до виявлення окресленої проблематики	домінування не завжди апробованих теоретичних домінант

Джерело: сформовано авторами на основі [3]

У своїй діяльності податкові консультанти керуються принципами податкового консалтингу. Розглянемо основні з них.

Принцип законності. При наданні консультацій податковий консультант повинен дотримуватись норм діючого законодавства України у сфері оподаткування і вирішувати проблеми клієнта, не порушуючи законодавство.

Принцип професіоналізму. Податковий консультант повинен мати відповідну підготовку, достатній рівень професійних знань, практичний досвід, бути компетентним у податковому консультуванні, постійно підвищувати свою кваліфікацію.

Принцип об'єктивності. На думку податкового консультанта не повинні впливати будь-які упередження, уподобання, конфлікт інтересів, інші особи та обставини.

Принцип сумлінності передбачає повноту та якість надання послуг, професійну компетентність податкового консультанта.

Принцип незалежності передбачає професійну, моральну і фінансову незалежність податкового консультанта. Професійна незалежність означає, що податковий консультант не повинен бути власником (пов'язаною особою, займати керівну посаду) компанії, якій надаються послуги, обіймати посаду в податковій службі та в інших державних контролюючих структурах. Моральна незалежність полягає у відсутності родинних чи особистих зв'язків з керівним складом клієнта. Фінансова незалежність передбачає відсутність у податкового консультанта особистої зацікавленості у справах клієнта та отриманні ним прибутку [7].

Принцип конфіденційності. Збереження комерційної таємниці та нерозголошення інформації, одержаної від клієнта третім особам.

Оскільки податковий консалтинг передбачає пріоритет інтересів клієнта, то податковий консультант повинен таким чином пов'язати інтереси бізнес-середовища, спрямовані на отримання конкурентних переваг, з діючою системою оподаткування, щоб на основі максимального

використання усіх видів законодавчих пільг і преференцій бізнес міг комфортно існувати, не виходячи за рамки правового поля.

Таким чином, податковий консалтинг має вирішальне значення для безперервного управління бізнесом. Результатом роботи кваліфікованих податкових консультантів є розвиток бізнесу клієнта через оптимізацію фінансових результатів діяльності, що є наслідком правильного вибору системи оподаткування та планування податкового навантаження на перспективу. Крім того, податкові консультанти надають професійні рекомендації щодо розширення бізнесу, управління грошовими потоками, управління ризиками тощо, забезпечуючи ефективне планування та реалізацію економічно ефективних бізнес-операцій.

Водночас слід зазначити, що в Україні сфера податкового консалтингу не має спеціального законодавчого регулювання. Закон України «Про податкове консультування в Україні», проект [10] якого був внесений ще у 2008 році, так і не був прийнятий. Серед невирішених проблем розбудови інституту податкового консалтингу в Україні можна виокремити:

– обмеженість малих та середніх підприємств у фінансових ресурсах, що не завжди дозволяє їм скористатися послугами податкового консультанта;

– відсутність чітких вимог до професійної освіти, принципів та етики податкового консультування, що негативно впливає як на якість консультаційних послуг, так і на імідж податкових консультантів;

– низький рівень культури оподаткування у платників податків [3];

– низький рівень культури консультування, оскільки більшість сфер вітчизняного консалтингу не регламентуються жодними законодавчими актами [11];

– відсутність впливу Спілки податкових консультантів України та Палати податкових консультантів України на учасників ринку та на владні структури [2].

Для вирішення проблем розвитку ринку податкових консалтингових послуг необхідно запровадити, в першу чергу, державне правове регулювання податкового консультування і чітко визначити роль податкових консультантів у відносинах з платниками податків і органами контролю.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [9] зменшує податкове навантаження на бізнес, що дозволяє компаніям залишати більше коштів у власному обороті і, таким чином, мати ресурс на подолання викликів під час війни. Внесені зміни вимагають професійних роз'яснень і коментарів. Тому роль податкового консалтингу в надскладних для українського бізнесу умовах полягає у постійному моніторингу змін податкового законодавства та виробленні дієвих рішень для його підтримки під час війни та відновлення вітчизняної економіки у повоєнний період [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Податковий консалтинг значно підвищує рівень безпеки бізнес-діяльності, складання податкової звітності, сприяє гармонізації інтересів держави та платників податків. Професійні послуги з податкового консультанта полягають у наданні податкової консультації, проведенні податкові експертизи, оптимізації податкових виплат клієнта, податковому плануванні, складанні документів, веденні справ платника податків, представленні його інтересів у судах та контролюючих органах. Використання послуг з податкового консалтингу дає можливість суб'єкту господарювання розробити та прийняти рішення щодо підвищення рівня безпеки бізнесу, отримати практичні рекомендації і пропозиції, спрямовані на мінімізацію виявлених

податкових ризиків, врегулювання спірних питань за результатами перевірок податкових та інших контролюючих органів, розробити податкову стратегію, виходячи із специфіки діяльності підприємства. Подальші дослідження в даному напрямку вбачаємо в обґрунтуванні ролі податкового консалтингу в умовах війни.

Література

1. Самрана N. What does a Tax Advisor do? URL: <https://www.freelancermap.com/blog/what-does-tax-advisor-do/> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Безпалько І.Р. Податкове консультування: можливості використання досвіду Польщі у вітчизняних умовах. *Наукові записки*. 2016. № 1 (52). С. 167–177.
3. Безпалько І. Р. Теоретико-методичні засади податкового консультування в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_71 (дата звернення: 10.10.2023).
4. Гуменюк О. Професія податкового консультанта: необхідність чи вимога часу? *Палата податкових консультантів України: вебсайт*. URL: http://www.ppk.org.ua/profesia_podatkovogo_konsultanta_neobhidnist_chu_vumoga_chasu.html (дата звернення: 10.10.2023).
5. Гуренко А.В. Роль консалтингового супроводження бізнесу під час військового стану в Україні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. 1421 p. P. 73-79. doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-10>.
6. Даровська М. Податкове консультування. 5 етапів вирішення податкового спору з допомогою консалтингу. URL: <https://bigenergy.com.ua/fnansi/bznes-dlya-pdpri/983-podatkove->

konsultuvannya--5-etapiv-virishennya-podatkovogo-sporu.html#4a647

(дата звернення 11.10.2023).

7. Кодекс професійної етики членів Палати податкових консультантів України. *Палата податкових консультантів України: вебсайт*. URL: http://www.ppk.org.ua/uk/code_of_ethics (дата звернення 11.10.2023).
8. Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути? *Економічна правда: вебсайт*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/> (дата звернення 11.10.2023).
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 11.10.2023).
10. Про податкове консультування в Україні: проект Закону України від 10.07.2008 № 2745. *Верховна Рада України*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF24900A?an=23> (дата звернення: 11.10.2023).
11. Смірнова О.М. Організаційно-правове регулювання податкового консультування: зарубіжний досвід. *Інститут податкових реформ: вебсайт*. 2016. URL: <https://ngoipr.org.ua/blog/organizatsijno-pravove-regulyuvannya-podatkovogo-konsultuvannya-zarubizhnij-dosvid/> (дата звернення: 11.10.2023).
12. Ткачик Ф.П. Податкове консультування: навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 252 с.

References

1. Campana, N. (2022). What does a Tax Advisor do? Available at: <https://www.freelancermap.com/blog/what-does-tax-advisor-do/>
2. Bezpalko, I.R. (2016). Podatkove konsultuvannia: mozhlyvosti vykorystannia dosvidu Polshchi u vitchyznianskykh umovakh. *Naukovi zapysky – Scientific papers*, 1 (52), 167–177 [in Ukrainian].
3. Bezpalko, I.R. (2015). Teoretyko-metodychni zasady podatkovoho konsultuvannia v Ukraini. *Efektivna ekonomika*, 11. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_71 [in Ukrainian].
4. Humeniuk, O. (no date). Profesiia podatkovoho konsultanta: neobkhdnist chy vymoha chasu? *Palata podatkovykh konsultantiv Ukrainy: vebsait*. Available at: http://www.ppk.org.ua/profesia_podatkovogo_konsultanta_neobkhdnist_chy_vymoga_chasu.html [in Ukrainian].
5. Hurenko, A.V. (2022). Rol konsaltnhovooho suprovodzhennia biznesu pid chas viiskovoho stanu v Ukraini. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 73-79. doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-10> [in Ukrainian].
6. Darovska, M. (no date). Podatkove konsultuvannia. 5 etapiv vyrishennia podatkovoho sporu z dopomohoiu konsaltnhu. Available at: <https://bigenergy.com.ua/fnansi/bznes-dlya-pdpri/983-podatkovoe-konsultuvannya--5-etapiv-virishennya-podatkovogo-sporu.html#4a647> [in Ukrainian].
7. Kodeks profesiinoi etyky chleniv Palaty podatkovykh konsultantiv Ukrainy (no date). *Palata podatkovykh konsultantiv Ukrainy: vebsait*. Available at: http://www.ppk.org.ua/uk/code_of_ethics [in Ukrainian].
8. Podatkovi poslablennia dlia parkiv, FOPiv ta inshykh pid chas viiny. Shcho zalyshyty, a shcho perehlianyty? (2022). *Ekonomichna prava: vebsait*.

Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>
[in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 № 2120-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukrainian].
10. Pro podatkovu konsultuvannia v Ukraini: proekt Zakonu Ukrainy vid 10.07.2008 № 2745. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JF24900A?an=23> [in Ukrainian].
11. Smirnova, O.M. (2016). Orhanizatsiino-pravove rehuliuвання podatkovoho konsultuvannia: zarubizhnyi dosvid. *Institut podatkovykh reform: vebsait*. Available at: <https://ngoipr.org.ua/blog/organizatsijno-pravove-regulyuvannya-podatkovogo-konsultuvannya-zarubizhnij-dosvid/> [in Ukrainian].
12. Tkachyk, F.P. (2015). Podatkove konsultuvannia: navchalnyi posibnyk. Ternopil: Vektor [in Ukrainian].